

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

LÊ THỊ BÍCH LIÊN

TÍNH TRIẾT LÝ TRONG THƠ
CHẾ LAN VIÊN SAU 1975

LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM

Thái Nguyên, 2016

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

LÊ THỊ BÍCH LIÊN

TÍNH TRIẾT LÝ TRONG THƠ
CHẾ LAN VIÊN SAU 1975

Chuyên ngành: VĂN HỌC VIỆT NAM

Mã ngành: 60 22 01 21

LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM

NGƯỜI HƯỚNG DẪN KHOA HỌC: PGS.TS. LƯU KHÁNH THƠ

Thái Nguyên, 2016

LỜI CẢM ƠN

Em xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới PGS.TS Lưu Khánh Thơ - người đã tận tâm giúp đỡ và hướng dẫn em trong quá trình hoàn thành luận văn.

Em cũng xin chân thành cảm ơn các thầy cô giáo trường Đại học Khoa Học – Đại học Thái Nguyên nói chung, các thầy cô giáo khoa Ngữ văn nói riêng đã nhiệt tình giảng dạy, tạo điều kiện thuận lợi cho em trong thời gian học tập tại trường.

Cảm ơn các cán bộ thư viện trường, phòng tư liệu khoa Ngữ văn và phòng Sau Đại học - Trường Đại học Khoa Học - Đại học Thái Nguyên đã nhiệt tình giúp đỡ tạo điều kiện cho em trong suốt khoá học.

Xin gửi lời cảm ơn những người thân: Gia đình, bạn bè, đồng nghiệp... đã luôn động viên, giúp đỡ em có được kết quả này.

TÁC GIẢ LUẬN VĂN

Lê Thị Bích Liên

LỜI CAM ĐOAN

Đề tài luận văn được hoàn thành dưới sự hướng dẫn của PGS.TS Lưu Khánh Thơ. Tôi cam đoan rằng:

- Đây là kết quả nghiên cứu của riêng tôi
- Kết quả này không trùng với bất cứ tác giả nào đã được công bố.

Nếu sai tôi xin chịu trách nhiệm.

Thái Nguyên, tháng 5 năm 2016

Học viên

Lê Thị Bích Liên

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài.....	1
2. Lịch sử vấn đề	2
2.1. Trước năm 1975	2
2.2. Từ sau năm 1975 đến nay	5
3. Đối tượng, mục tiêu nghiên cứu.....	8
3.1. Đối tượng nghiên cứu	8
3.2. Mục tiêu nghiên cứu.....	9
4. Nhiệm vụ, phương pháp nghiên cứu.....	9
4.1. Nhiệm vụ nghiên cứu.....	9
4.2. Phương pháp nghiên cứu	9
5. Phạm vi nghiên cứu.....	10
6. Cấu trúc của luận văn.....	10
7. Đóng góp của luận văn.....	10
NỘI DUNG	11
Chương 1: TỔNG QUAN VỀ HÀNH TRÌNH THƠ CHẾ LAN VIÊN	11
1.1. Đôi nét về tiểu sử, con người	11
1.2. Hành trình sáng tạo thơ Chế Lan Viên.....	12
1.2.1. Giai đoạn trước Cách mạng tháng Tám	13
1.2.2. <i>Giai đoạn 1945 – 1975.....</i>	<i>15</i>
1.2.3. <i>Giai đoạn sau 1975</i>	<i>18</i>
1.3. Tính triết lý trong thơ Chế Lan Viên trước 1975.....	22
1.3.1. Khái niệm triết lý và tính triết lý trong thơ.....	22
1.3.2. <i>Triết lý trong thơ Chế Lan Viên trước 1975</i>	<i>24</i>
Chương 2 : NỘI DUNG TRIẾT LÝ TRONG THƠ CHẾ LAN VIÊN SAU 1975	28
2.1. Triết lý nhân sinh	28
2.1.1. <i>Đời người hữu hạn trong cái vô hạn của đất trời.....</i>	<i>29</i>
2.1.2. <i>Con người là tổng hòa của các mối quan hệ xã hội</i>	<i>31</i>

2.1.3. Quan niệm về lẽ sống, chết	34
2.2. Triết lý về thơ và nghề thơ	37
2.2.1. Nhà thơ và phẩm chất người nghệ sĩ	38
2.2.2. Cây bút luôn trăn trở về nghề thơ	43
2.2.3. Mối quan hệ giữa thơ - cuộc đời - độc giả.....	49
2.2.3.1. Thơ và hiện thực cuộc đời.....	49
2.2.3.2. Thơ và độc giả.....	53
2.3. Triết lý về chiến tranh, lịch sử dân tộc	56
2.3.1. Chiến tranh và cái giá mất mát sau chiến tranh.....	57
2.3.2. Trăn trở với di sản văn hóa, văn học dân tộc	61
Chương 3 : NGHỆ THUẬT BIỂU HIỆN TÍNH TRIẾT LÝ TRONG THƠ	
CHẾ LAN VIÊN SAU 1975.....	67
3.1. Sự đa dạng trong các thể thơ	67
3.1.1. Thơ tự do, thơ văn xuôi	68
3.1.2. Thơ tứ tuyệt	70
3.2. Ngôn ngữ và hình ảnh thơ	74
3.2.1. Ngôn ngữ thơ dần trở nên gần gũi hơn với đời thường	74
3.2.2. Hình ảnh thơ mang tính tượng trưng, biểu tượng.....	78
3.3. Thủ pháp nghệ thuật tương phản, đối lập được sử dụng hiệu quả	81
3.4. Giọng điệu	83
3.4.1. Sự thay đổi giọng điệu linh hoạt	83
3.4.2. Giọng điệu suy tư triết lý là đặc trưng làm nên chất thơ Chế Lan Viên.....	86
KẾT LUẬN	92
TÀI LIỆU THAM KHẢO
PHỤ LỤC

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

1.1. Là nhà thơ lớn trong nền thơ Việt Nam hiện đại (cả trước và sau cách mạng tháng Tám), Chế Lan Viên luôn sống hết mình cùng thời đại và luôn đứng ở những đỉnh cao sáng tạo. Ông đã để lại cho đời một khối lượng tác phẩm lớn và đa dạng với 15 tập thơ, 7 tác phẩm văn xuôi, 8 tập tiểu luận phê bình... Ở lĩnh vực nào ông cũng gây được tiếng vang lớn, chứng tỏ được tài năng của mình.

Chế Lan Viên để lại trong thơ hiện đại dấu ấn của một phong cách mạnh mẽ, độc đáo, đặc sắc. Việc đánh giá, bình phẩm giá trị văn chương của Chế Lan Viên trải dài theo số phận cuộc đời ông với nhiều cách đánh giá, thẩm định, dưới nhiều góc độ, cấp độ khác nhau. Mặc dù con đường thơ ông trải qua nhiều chặng đường với những bước ngoặt đánh dấu sự chuyển biến tư tưởng nhưng vẫn định hình ở những nét riêng đầy cá tính sáng tạo. Đó chính là chất trí tuệ, vẻ đẹp triết lý. Thơ Chế Lan Viên lấp lánh vẻ đẹp trí tuệ, thể hiện khuynh hướng tư duy sắc sảo mang tính triết luận sâu sắc. Nguyễn Lộc đã nhận xét rất xác đáng về thơ Chế Lan Viên : *Đọc thơ Chế Lan Viên chúng ta thường gặp những câu thơ có tính chất châm ngôn, tính chất triết lý* [1,59]. Chất triết lý trong suốt hành trình sáng tạo nghệ thuật của ông đã và đang được rất nhiều nhà nghiên cứu phê bình làm sáng tỏ với những bài viết vô cùng sâu sắc, có ý nghĩa. Đi sâu tìm hiểu, cắt nghĩa, lí giải về tính triết lý trong thơ ông là một mảng đề tài luôn có tính thời sự, định hướng giúp người đọc có cái nhìn toàn diện hơn về một tài năng thơ đặc sắc đầy cá tính.

1.2. Trong hành trình sáng tạo thơ đầy chông gai của Chế Lan Viên thì giai đoạn sáng tác sau 1975 là chặng cuối trên con đường ấy với nhiều nội dung triết lý sâu sắc. Các tập thơ *Hoa trước lãng Người* (1976), *Hái theo mùa* (1977) vẫn còn mang âm hưởng hùng tráng sôi nổi thời chống Mỹ. Đến các tập *Hoa trên đá* (1984), *Ta gửi cho mình* (1986) thì cảm hứng bao trùm là chủ đề thế sự. Một phần không thể thiếu được trong sự nghiệp sáng tác của thi sĩ tài hoa này là ba tập *Di cảo thơ* với gần 600 bài thơ (Tập 1 năm 1992, tập 2 năm 1993, Tập 3 năm 1996), được nhà xuất bản Thuận Hóa ấn hành. « *Đọc thơ Chế Lan Viên giai đoạn sáng tác sau 1975*

nhất là các tập *Di cảo thơ*, người đọc một lần nữa lại phải « kinh ngạc » về một Chế Lan Viên mới, khác với chân dung ông đã hiện diện suốt mấy chục năm qua trên các trang thơ ông đã từng công bố » [25, 294]. Những vần thơ sáng tác cuối đời chứa đựng nhiều triết lý nhân sinh, triết lý về thơ và nghề thơ, triết lý về cuộc sống đời thường, về chiến tranh, đất nước... được thể hiện đa dạng và mang chất trí tuệ sâu sắc. Ấy là tiếng lòng chân thành, trung thực, vô cùng đáng quý, đáng trân trọng của một thi sĩ có bản lĩnh dám sống tận cùng với cá tính của mình.

1.3. Chế Lan Viên cũng là một tác giả được giảng dạy, học tập trong nhà trường ở các cấp học khác nhau. Vì vậy, thực hiện đề tài “*Tính triết lý trong thơ Chế Lan Viên sau 1975*” sẽ góp phần nâng cao chất lượng dạy và học về tác giả Chế Lan Viên nói riêng, văn học hiện đại Việt Nam nói chung.

Xuất phát từ các lí do trên có thể thấy lựa chọn đề tài : “*Tính triết lý trong thơ Chế Lan Viên sau 1975*” là một hướng tiếp cận sẽ góp thêm một góc nhìn về tác giả quen thuộc này.

2. Lịch sử vấn đề

Chế Lan Viên là một tài năng lớn của thơ ca Việt Nam hiện đại. Ở ông toát lên một trí tuệ sắc sảo và thông tuệ, một nghệ sĩ mải miết, cần mẫn với cách tân nghệ thuật. Từ « *Quyển Điều tàn đột ngột xuất hiện giữa làng thơ Việt Nam như một niềm kinh dị* » [29, 239] (1937) đến những vần thơ cuối đời giai đoạn sáng tác sau 1975, Chế Lan Viên đã khẳng định được vị trí của mình trong văn đàn Việt Nam. Từ những tập thơ đầu tay của Chế Lan Viên xuất hiện cho đến nay, giới nghiên cứu, phê bình và độc giả vẫn rất yêu thích thơ ông, không ngừng khám phá, lí giải tác phẩm của ông. Xin được điểm lại các công trình nghiên cứu, các bài viết của các nhà nghiên cứu, phê bình về tác giả Chế Lan Viên đặc biệt về tính triết lý trong thơ ông :

2.1. Trước năm 1975

Đây là thời kì nhà thơ có những bế tắc về tư tưởng và nghệ thuật, chịu ảnh hưởng của triết học duy tâm siêu hình và tôn giáo. Thành tựu của Chế Lan Viên để lại trong giai đoạn này là tập thơ *Điều tàn* (1937), văn xuôi có *Vàng sao* (1942).

Những bài viết đầu tiên về Chế Lan Viên phải kể đến tác giả Nguyễn Vỹ. Ông đã có bài giới thiệu về Chế Lan Viên năm 1936, giới thiệu về tập *Điều tàn* năm 1937. Tác giả Nguyễn Vỹ đã viết : *Từ buổi đó (1936) đến nay, tôi không có dịp nào gặp lại Chế Lan Viên. Về Hà Nội, tôi có viết một bài dài giới thiệu Chế Lan Viên, có lẽ là bài đầu tiên nói đến Chế Lan Viên trong văn học sử.*

Trên tờ báo *Tiến bộ* số ra 20-3-1938, Phong Trần (Bút danh Hàn Mặc Tử bấy giờ) có bài « *Chế Lan Viên, một thi sĩ điên* ». Thi sĩ họ Hàn viết gãy gọn, chủ yếu nêu lên những nhận xét của mình sau khi đọc xong quyển *Điều tàn* : «*Bao nhiêu cái điên rồ, ác liệt, khốc liệt, hãi hùng ấy người ta không ngờ có thể thực hiện được, thực hiện nơi một tâm hồn khác thường của thi sĩ Chế Lan Viên*».

Tạp chí *Tao đàn*, số 5, 1 Mai 1939 có bài viết của tác giả Lê Thiệu Quang tựa đề : « *Cảm tưởng của tôi khi đọc Chế Lan Viên* » với nhận xét : « *Chế Lan Viên, là một dấu hiệu của thiên tài* ». Có thể thấy tác giả đã đánh giá cao tài năng Chế Lan Viên khi cuốn *Điều tàn* ra mắt bạn đọc.

Cuốn « *Thi nhân Việt Nam* » của Hoài Thanh ra đời năm 1942 đã tổng kết một cách sắc sảo, tinh tế về sự ra đời tất yếu của Thơ Mới. Hoài Thanh xếp Chế Lan Viên cùng với những nhà thơ mới nhất, hiện đại nhất như Xuân Diệu, Hàn Mặc Tử..., khẳng định họ là những nhà thơ Việt Nam thực sự yêu quê hương, yêu cuộc sống, yêu tiếng Việt, yêu hồn dân tộc. Cũng trong bài viết về Chế Lan Viên, tác giả Hoài Thanh đã sớm khẳng định tầm vóc của thi sĩ tài hoa này « *Con người này quá là người của trời đất, của bốn phương, không thể lấy kích thước mà hình đo được.*» [29, 241].

Sau Cách mạng tháng Tám, vẫn xuất hiện những bài phê bình, những công trình nghiên cứu về tập thơ *Điều tàn*. Các công trình nghiên cứu của các tác giả Uyên Thao, Nguyễn Tấn Long, Hoàng Diệp đều thống nhất đề cao giá trị tập thơ này (Cuốn *Thi nhân, Tiền chiến* của Nguyễn Tấn Long và Nguyễn Hữu Trọng, Nhà xuất bản Sống Mới, Sài Gòn, 1967, trang 388 ; Bài viết « *Điều tàn – Thoát ra cõi ta để tìm về với cái ta của tác giả Hoàng Diệp* » đăng trong cuốn *Chế Lan Viên – thi sĩ tiền chiến*, Nhà xuất bản Khai Trí, Sài Gòn, 1969). Mỗi bài viết là một cách nhìn

nhận khác nhau nhưng thống nhất ở chỗ ca ngợi giá trị tập thơ đầu tay của Chế Lan Viên.

Sau 1945, hồn thơ Chế Lan Viên « *đi từ thung lũng đau thương ra cánh đồng vui* » với sự ra mắt bạn đọc các tập thơ khẳng định được chỗ đứng của mình trên văn đàn thơ ca Cách mạng. Nhiều bài viết phê bình về các tập thơ của Chế Lan Viên ca ngợi quá trình « *lột xác* » về tư tưởng của ông. Đánh giá, nhận xét về tập « *Ánh sáng và phù sa* » phải kể đến các bài viết : « *Đọc Ánh sáng và Phù sa của Xuân Diệu* (in trong « *Dao có mài mới sắc* », Nhà xuất bản Văn học, Hà Nội, 1963) ; *Một phong cách thơ : Ánh sáng và Phù sa của tác giả Lê Đình Ky* (in trong Tạp chí Văn nghệ số 7, 1961) ; *Ánh sáng và Phù sa – Sự kết hợp những rung cảm tế nhị với ý tưởng trong thơ của tác giả Hà Minh Đức* (in trong cuốn *Nhà văn và tác phẩm*, Nhà xuất bản Văn học, Hà Nội, 1971)... Các bài viết đã khẳng định *Ánh sáng và Phù sa* là tập thơ gây được tiếng vang lớn đối với văn đàn Việt Nam hồi ấy, qua đó thấy được « *ở Chế Lan Viên một phong cách độc đáo, một cây bút tỏ ra có nhiều khả năng sáng tạo* » [1 ; 329] và « *Chế Lan Viên có ý thức đưa sự suy nghĩ vào trong thơ ca* » [1 ; 328].

« *Hoa ngày thường, chim báo bão* » là tập thơ đậm chất sử thi, là bước phát triển mới của thơ chống Mỹ của Chế Lan Viên. Lê Đình Ky có bài viết « *Những biển cồn hãy đem đến trong thơ* » (in trong cuốn *Đường vào thơ*, Nhà xuất bản Văn học, Hà Nội, 1969) nhận định : « *Chế Lan Viên đã đặt nhiệm vụ chống Mỹ trong ý nghĩa chung nhất : để quốc Mỹ là kẻ thù của dân tộc ta và toàn thể loài người, và cái ý nghĩa chung này như muốn được nâng lên tầm triết lý...* ». Ngoài ra, phê bình về hai tập thơ « *Ánh sáng và phù sa* » ; « *Hoa ngày thường, chim báo bão* » còn có các bài viết : « *Chế Lan Viên và những tìm tòi trong nghệ thuật thơ* » (Tác giả Nguyễn Lộc – đăng trên tạp chí *Tác phẩm mới*, số 9, 1970) ; « *Thơ Chế Lan Viên* » (tác giả Nguyễn Hạnh – đăng trên báo *Văn nghệ*, số 372, tháng 11-1970) ; « *Thơ đánh Mỹ của Chế Lan Viên* » (đăng trên tạp chí *Văn học*, số 5, 1974)... Các bài viết đều khẳng định Chế Lan Viên là nhà thơ có phong cách rõ, mạnh và độc đáo.

Tác giả Nguyễn Xuân Nam với bài viết « *Những bài thơ đánh giặc của Chế Lan Viên* » in trong Tạp chí *Tác phẩm mới* số 23, 1973 cho rằng : « *Trong thơ thời*